

ปัญหากระบวนการพิจารณาตีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจตามแนวคิดการควบคุม ความชอบด้วยกฎหมายในบริบทของรัฐธรรมนูญ¹

วรยุทธ ไกรเดช²

จากการศึกษาปัญหากระบวนการพิจารณาตีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจตามแนวคิดการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายในบริบทของรัฐธรรมนูญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาตีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจ ตลอดจนศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาตีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจของประเทศไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาตีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ตลอดจนไปถึงศึกษาและต่างประเทศ และกฎหมายต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศฝรั่งเศส จากการศึกษาพบว่า กระบวนการลงโทษทางวินัยข้าราชการตำรวจนั้นเป็น “กระบวนการทางปกครอง” อย่างหนึ่ง โดยที่การลงโทษนั้นผู้บังคับบัญชาต้องออกเป็นคำสั่ง ซึ่งถือเป็น “คำสั่งทางปกครอง” เพราะเป็นการใช้อำนาจโดยฝ่ายบริหารที่ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายต่อบุคคลโดยตรง และอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งนั้น โดยผู้บังคับบัญชาจะมีคำสั่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัยซึ่งดำเนินการสอบสวนไปตามขั้นตอนของกฎหมาย³ เมื่อคณะกรรมการสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จสิ้นจะเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชาที่มีคำสั่งตั้งคณะกรรมการสอบสวน หากคณะกรรมการสอบสวนเห็นว่าข้าราชการผู้นั้นไม่ได้กระทำความผิดวินัยก็จะมีความเห็นยุติเรื่องแต่หากเห็นว่าข้าราชการตำรวจผู้นั้นกระทำความผิดวินัยก็จะเสนอความเห็นว่าการลงโทษสถานใดผู้บังคับบัญชาก็จะมีคำสั่งลงโทษทางวินัยซึ่งอาจลงโทษไปตามความเห็นของคณะกรรมการสอบสวน หรือลงโทษทางวินัยสถานเบาหรือหนักกว่าความเห็นของคณะกรรมการสอบสวนทางวินัยก็ได้ ซึ่งเป็นดุลพินิจของผู้บังคับบัญชา⁴ จึงกล่าวได้ว่า วินัย เปรียบเสมือนกรอบเป็นขอบข่ายในการร่วมกัน

---

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหากระบวนการพิจารณาตีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจตามแนวคิดการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายในบริบทของรัฐธรรมนูญ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี วงษ์วิจิตร และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสวรรค์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนช่อสกุล

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ประวิณ ณ นคร. วินัย : หลักและวิธีการรักษาวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานวินัย สำนักงาน ก.พ., 2558.

⁴สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. คู่มือการดำเนินการทางวินัยและการสอบสวนทางวินัยของข้าราชการตำรวจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.), 2567.

ปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของข้าราชการในการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การพิจารณาลักษณะของวินัยนี้ อาจพิจารณาได้ตามลักษณะของการรักษาวินัย มุ่งประสงค์ที่จะให้ข้าราชการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของวินัย สำหรับข้าราชการตำรวจซึ่งเป็นข้าราชการในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานของรัฐ โดยมีกฎหมายที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กร⁵ วินัยตำรวจจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารราชการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและของรัฐบาลในการบริหารประเทศ เพราะข้าราชการตำรวจเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดินในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพราะข้าราชการตำรวจเป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ใกล้ชิดกับประชาชนให้คุณให้โทษในเรื่องเกี่ยวกับการสืบสวนสอบสวน จับกุมคุมขัง หากข้าราชการตำรวจไม่มีวินัยที่ดี จะทำให้ประชาชนเดือดร้อนขาดความเชื่อถือศรัทธาในตัวข้าราชการตำรวจ⁶ ดังนั้นการลงโทษผู้กระทำความผิดของผู้บังคับบัญชาต้องเป็นไปด้วยความยุติธรรม ตามขั้นตอนของตำรวจและไม่ละเลยต่อผู้กระทำความผิดโดยเสมอภาค รวมทั้งต้องอบรมชี้แจงให้กำลังพลเข้าใจในกฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบธรรมเนียมและเข้าใจในบทบาทภาระหน้าที่ของตน ผู้บังคับบัญชาต้องปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค⁷

แต่ในบทบัญญัติว่าด้วยความผิดทางวินัยตำรวจยังคงขาดความชัดเจน ทั้งในแง่ของขอบเขตอำนาจการพิจารณาวินัยข้าราชการตำรวจของศาลปกครอง การดำเนินการของผู้บังคับบัญชา การดำเนินคดีอาญาแก่ข้าราชการตำรวจ ตลอดจนบทลงโทษทางวินัยของข้าราชการตำรวจที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นที่มาของการศึกษาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้ง 4 ประเด็น โดยเฉพาะปัญหาขอบเขตการพิจารณาของศาลปกครอง คดีพิพาทข้าราชการตำรวจกระทำผิดวินัย ปัญหาความเหมาะสมของบทลงโทษทางวินัย “โทษกักขัง” ข้าราชการตำรวจ ปัญหาความล่าช้าในการดำเนินการส่งสำนวนของผู้บังคับบัญชา และปัญหาการดำเนินคดีอาญาแก่ข้าราชการตำรวจ ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย ซึ่งทั้งหมดล้วนสะท้อนถึงความคลุมเครือของกฎหมายและความไม่เป็นเอกภาพของแนวปฏิบัติ ทั้งนี้ จึงจำเป็นต้องศึกษาปัญหาเหล่านี้เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดจากช่องว่างทางกฎหมาย หรือ การตีความกฎหมายที่มีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและเพื่อให้กระบวนการวินัยตำรวจเป็นไปอย่างชัดเจนสอดคล้องกับมาตรฐานสากล และรองรับการคุ้มครองสิทธิของข้าราชการตำรวจและประชาชนภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังประเด็นปัญหาต่อไปนี้

⁵พัฒน์พงศ์ อมรวัฒน์. หลักกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการทางวินัย. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2559.

⁶กองวินัย สำนักงาน ก.ตร. แนวทางปฏิบัติการแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2566.

⁷ประสงค์ พูนธเนศ. กฎหมายบริหารบุคคลและวินัยข้าราชการ. กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2565.

ประเด็นปัญหาที่หนึ่ง ปัญหาขอบเขตการพิจารณาของศาลปกครอง คดีพิพาทข้าราชการตำรวจ กระทำผิดวินัย

สำหรับขอบเขตในการพิจารณาของศาลปกครอง คดีพิพาทข้าราชการตำรวจกระทำผิดวินัย เนื่องจากการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ โดยเฉพาะในกรณีที่คำสั่งทางวินัยมีผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิ หน้าที่ และสถานภาพของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการพลเรือน หรือเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอิสระต่าง ๆ การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 (1) กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่พิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการกระทำโดยออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นๆ⁸ เช่น การกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจ การกระทำที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด หรือการใช้อำนาจดุลพินิจโดยไม่ชอบ กล่าวคือ กฎหมายบัญญัติให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับคำสั่งทางปกครอง แต่ขอบเขตการพิจารณาของศาลจำกัดอยู่เพียง “ความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่ง” โดยไม่ครอบคลุมถึง “ข้อเท็จจริงทางพฤติกรรมวินัย” ที่เป็นสาระสำคัญของการลงโทษทางวินัย ซึ่งการที่กฎหมายให้อำนาจศาลปกครองเพียงแค่ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายนอกของคำสั่งทางวินัย⁹ โดยไม่ให้อำนาจศาลพิจารณาข้อเท็จจริงทางพฤติกรรมวินัยอย่างลึกซึ้งเท่ากับศาลอาญา อาจไม่เพียงพอต่อการคุ้มครองสิทธิของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ถูกลงโทษให้ได้รับความเป็นธรรมอย่างแท้จริง เนื่องจากในหลายกรณี ความไม่เป็นธรรมมิได้เกิดจากการออกคำสั่งโดยไม่มีอำนาจหรือไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนทางกฎหมายเท่านั้น แต่เกิดจากกระบวนการสอบสวนวินัยภายในที่ขาดความเป็นกลาง มีการใช้ดุลพินิจโดยไม่สมเหตุสมผล หรือมีการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชา อาจทำให้ข้าราชการตำรวจที่โดยกล่าวหาอาจไม่ได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่ว่าด้วยการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเสมอภาคภายใต้กฎหมายตามมาตรา 27 และมาตรา 29 เพราะถูกจำกัดโดยระบบกฎหมายที่ไม่เปิดช่องให้มีการทบทวนเชิงข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอ

ประเด็นปัญหาที่สอง ปัญหาความเหมาะสมของบทลงโทษทางวินัย “โทษกักขัง” ข้าราชการตำรวจ ตามมาตรา 115 แห่งพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดโทษ จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตรานี้กำหนด “โทษกักขัง” เป็นหนึ่งในบทลงโทษทางวินัยของตำรวจ ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างหลักการลงโทษทางวินัยกับหลักสิทธิและเสรีภาพตาม

⁸ภาวนา มาลากุล. “แนวทางการเสริมสร้างวินัยของนักเรียนนายสิบตำรวจ ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 5.” วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 6. 2 (มิถุนายน-ธันวาคม 2560): 86.

⁹ทิพย์ฉมพร เกษ โภกลม. “การตรวจสอบและควบคุมมาตรฐานทางจริยธรรมของตำรวจไทย.” คุญฎีนิพนธ์ปรัชญา คุญฎีบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565.

รัฐธรรมนูญ มาตรา 115 จะกำหนดโทษทางวินัยไว้ 7 สถาน ทั้งโทษไม่ร้ายแรงและโทษร้ายแรง โดยมีเจตนารมณ์เพื่อจัดลำดับความหนักเบาของโทษให้สอดคล้องกับพฤติการณ์ของความผิดและให้ผู้บังคับบัญชามีหลักเกณฑ์เลือกใช้โทษอย่างเป็นธรรม¹⁰ แต่โทษกักขังซึ่งระบุไว้ในมาตรา 115 (4) กลับมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากโทษทางวินัยสถานอื่นอย่างมีนัยสำคัญ เพราะแม้จะถูกจัดเป็นโทษวินัยอย่างไม่ร้ายแรง แต่ในทางปฏิบัติแล้วเป็นโทษที่กระทบต่อเสรีภาพในร่างกายของผู้ถูกลงโทษโดยตรง การกำหนดให้ข้าราชการตำรวจถูกควบคุมตัวให้อยู่ในสถานที่กักขังของตำรวจตามระยะเวลา 7-15 วัน โดยไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือออกจากสถานที่ได้ ย่อมเป็นการลดทอนเสรีภาพในลักษณะเดียวกับการลงโทษทางอาญาในความหมายของรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 ซึ่งคุ้มครองเสรีภาพในร่างกายและห้ามมิให้มีการควบคุมตัวบุคคลโดยปราศจากคำสั่งหรือการตรวจสอบของศาล ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายกลางสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ¹¹ พบว่าไม่มีการกำหนดโทษกักขังเป็นโทษทางวินัย ทั้งที่ข้าราชการพลเรือนและข้าราชการตำรวจต่างเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ภายใต้หลักการพื้นฐานเดียวกันว่าด้วยการไม่จำกัดสิทธิเสรีภาพเกินสมควร ความแตกต่างนี้จึงเป็นข้อกังขาว่าการนำโทษกักขังมาใช้เฉพาะในหมู่ข้าราชการตำรวจมีความเหมาะสมหรือไม่ และก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในทางกฎหมายหรือไม่ นอกจากนี้ การที่การกักขังเกิดขึ้นโดยคำสั่งทางวินัยของผู้บังคับบัญชาโดยตรง ไม่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองของศาลหรือองค์กรอิสระ ย่อมทำให้ผู้ถูกลงโทษขาดหลักประกันในการได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม ทั้งยังเปิดช่องให้เกิดการใช้อำนาจดุลพินิจโดยมิชอบ การเลือกปฏิบัติ หรือการลงโทษเกินกว่าเหตุได้ง่าย ซึ่งขัดกับหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนสากล และการคงไว้ซึ่งโทษกักขังในฐานะโทษทางวินัยของข้าราชการตำรวจจึงเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการทบทวน เพราะก่อให้เกิดความเสี่ยงในการละเมิดสิทธิเสรีภาพและไม่สอดคล้องกับหลักการบริหารบุคคลในภาครัฐที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม ความสัดส่วน และความสมเหตุสมผล

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาความล่าช้าในการดำเนินการส่งสำนวนของผู้บังคับบัญชา

เนื่องจากมาตรา 120 เป็นบทบัญญัติสำคัญในหมวด 6 ว่าด้วย “วินัยและการรักษาวินัย” ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อลดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการตำรวจ โดยกำหนดกรอบเวลาและความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาอย่างชัดเจน โดยกฎหมายวางกรอบระยะเวลาที่ผู้บังคับบัญชาต้องส่งสำนวนวินัยให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน นับแต่ได้รับสำนวนครบถ้วน พร้อมให้ขยายได้ไม่เกิน 2 ครั้ง ครึ่งละ

¹⁰ชนพล ปัญญาสาร. “การเยียวยาความเสียหายแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐจากการลงโทษทางวินัยร้ายแรงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย: ศึกษากรณีสำนักงานตำรวจแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560.

¹¹คิลปชัย บังศรี. “ความเป็นกลางในการดำเนินการทางวินัยข้าราชการตำรวจ.” การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2557.

30 วัน และแม้ว่าตามมาตรา 120 วรรคสองจะกำหนดไว้ว่า ให้ผู้บังคับบัญชาต้องส่งสำนวนภายใน 60 วัน นับแต่ได้รับสำนวนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และสามารถขยายได้ต่อผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือไม่เกิน 2 ครั้ง ครั้งละ 30 วัน¹² ทั้งนี้หากยังไม่แล้วเสร็จให้ผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือส่งลงโทษแทน และให้ส่งลงโทษผู้บังคับบัญชาที่ไม่ส่ง โดยไม่ต้องสืบสวนหรือสอบสวน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 120 แม้จะมีเจตนารมณ์เพื่อสร้างกลไกเร่งรัดและลดความล่าช้าในการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการตำรวจ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ผู้บังคับบัญชาหลายกรณีมิได้ส่งสำนวนภายในกรอบเวลาที่กฎหมายกำหนด หรือขยายระยะเวลาโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ทั้งที่บทบัญญัติในวรรคสองได้วางกลไกควบคุมไว้อย่างชัดเจนว่าหากผู้บังคับบัญชาไม่ดำเนินการภายในกำหนดเวลา ให้ผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือมีอำนาจส่งลงโทษแทน และต้องลงโทษผู้บังคับบัญชาที่ละเลยไม่ดำเนินการโดยไม่ต้องสืบสวนหรือสอบสวนเพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้บทบัญญัติดังกล่าวในทางปฏิบัติกลับยังไม่ปรากฏแนวทางที่ชัดเจน ทั้งในส่วนของกรณีความคำว่า “ได้รับสำนวนที่ครบถ้วนสมบูรณ์” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการนับระยะเวลา และในส่วนของกรณีการลงโทษผู้บังคับบัญชาที่ละเลยไม่ส่งสำนวนตามเวลาที่กำหนด ซึ่งในความเป็นจริงมักไม่ได้รับการบังคับใช้อย่างเข้มงวด ส่งผลให้มาตรา 120 กลายเป็นเพียงบทบัญญัติในทางหลักการ แต่ไม่สามารถสร้างกลไกบังคับทางวินัยที่มีประสิทธิภาพได้จริง

ประเด็นปัญหาที่สี่ ปัญหาการดำเนินคดีอาญาแก่ข้าราชการตำรวจ ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย

ในกรณีที่ได้มีการดำเนินการลงโทษทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจไปแล้ว และต่อมาศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุด และแตกต่างไปจากผลการดำเนินการทางวินัย หากผลของคำพิพากษาได้ความว่าจำเลยกระทำความผิด และการลงโทษทางวินัยที่ได้ดำเนินการไปแล้วมากกว่าผลของคำพิพากษาให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาทบทวนการลงโทษทางวินัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับผลของคำพิพากษาดังกล่าว โดยให้นำคำพิพากษานั้นมาพิจารณาเพื่อส่งลงโทษ แต่หากเป็นกรณีที่ได้มีการลงโทษทางวินัยโดยส่งปลดออกหรือไล่ออก¹³ แล้วศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดอาญาหรือจำเลยมิได้กระทำความผิด ให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาทบทวนการดำเนินการทางวินัยที่ได้ดำเนินการไปแล้วใหม่ โดยนำคำพิพากษาดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย หากผลการพิจารณาสอดคล้องกับผลของ คำพิพากษา ก็ให้

¹² อุเทน นุ้ยพิน. “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับระยะเวลาในการออกคำสั่งทางปกครอง: กรณีศึกษาการดำเนินการทางวินัยข้าราชการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2547.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2564.

¹³ บุญส่ง พงศ์เกษม. “การอุทธรณ์คำสั่งทางวินัยของข้าราชการตำรวจภายใต้พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565.” วารสารนิติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 9. 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566): 55-78.

แก้ไขคำสั่งให้ถูกต้อง และมีคำสั่งให้รับข้าราชการตำรวจผู้นั้นกลับเข้ารับราชการ¹⁴ แต่ถ้าผู้นั้นพ้นจากราชการไปก่อนแล้ว ก็ให้เยียวยาชดเชยตามความเป็นธรรมแก่กรณี ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 122 จากบทบัญญัติมาตรานี้ ระบุว่า แม้กรณีที่มีการดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงเดียวกันหรือเกี่ยวเนื่องกันกับการกระทำความผิดของข้าราชการตำรวจ การดำเนินการทางวินัยจะไม่ถูกระงับหรือหยุดชั่วคราวตามกรณีดังกล่าว นั้นหมายความว่าขั้นตอนวินัยต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องรอผลคดีอาญา เพื่อให้เกิดความรัดกุมและไม่เกิดความล่าช้าในการจัดการปัญหาภายในองค์กร นอกจากนี้ มาตรานี้ยังกำหนดถึงกรณีที่มีการลงโทษทางวินัยไปแล้ว แต่ผลคำพิพากษาของศาลในคดีอาญานั้นกลับแตกต่างจากการวินิจฉัยทางวินัยเดิม หากคำพิพากษาของศาลมีคำวินิจฉัยว่า จำเลยกระทำความผิดหรือโทษทางวินัยที่เคยดำเนินการไปนั้นน้อยกว่าคำพิพากษา ผู้บังคับบัญชาจะต้องพิจารณาทบทวนการลงโทษทางวินัยให้สอดคล้องกับผลคดีอาญาที่ศาลพิพากษา โดยนำคำพิพากษามาประกอบการพิจารณาเพื่อสั่งลงโทษใหม่ ซึ่งเป็นมาตรการที่ส่งเสริมความเป็นธรรมและความสอดคล้องระหว่างการพิจารณาคดีทางอาญาและการลงโทษทางวินัยภายในองค์กร ทั้งนี้ การที่มาตรา 122 วรรคแรกนั้น กำหนดให้ดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจได้เลย โดยไม่จำเป็นต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าคดีมีมูลเหตุแห่งความผิดทางอาญาและได้มีการดำเนินคดีอาญาด้วย ซึ่งการลงโทษทางวินัยก่อนมีคำพิพากษาเด็ดขาดในคดีอาญา อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อข้าราชการตำรวจผู้ถูกกล่าวหา เพราะในบางกรณี หากศาลอาญาภายหลังพิพากษาว่า “ไม่มี ความผิด” แต่ได้ถูกลงโทษทางวินัยไปแล้ว เช่น ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ การเยียวยาความเสียหายภายหลังทำได้ยากและอาจไม่ครบถ้วน

จากการศึกษาปัญหากระบวนการพิจารณาคดีปกครองในความผิดทางวินัยตำรวจตามแนวคิดการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายใบบริบทของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นการศึกษาพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ทั้งในกรณีขอบเขตการพิจารณาของศาลปกครอง คดีพิพาทข้าราชการตำรวจกระทำผิดวินัย ความเหมาะสมของบทลงโทษทางวินัย “โทษกักขัง” ข้าราชการตำรวจ ความล่าช้าในการดำเนินการส่งสำนวนของผู้บังคับบัญชา และการดำเนินคดีอาญาแก่ข้าราชการตำรวจ ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย เพื่อให้บังคับใช้กฎหมายที่อาจกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่น เป็นไปหลักการและเจตนารมณ์ของกฎหมาย จึงเสนอแนะให้แก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่กรณีศึกษาดังต่อไปนี้

1. ปัญหาขอบเขตการพิจารณาของศาลปกครอง คดีพิพาทข้าราชการตำรวจกระทำผิดวินัย

เดิม มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า “ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่งหรือการกระทำอื่นใดเนื่องจากกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือ

¹⁴สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ. คู่มือการดำเนินการทางวินัยและการสอบสวนทางวินัยของข้าราชการตำรวจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.), 2567.

นอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้นหรือโดยไม่สุจริตหรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

(3) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

(4) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

(5) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้บุคคลต้องกระทำหรือละเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด

(6) คดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครองเรื่องดังต่อไปนี้ ไม่อยู่ในอำนาจศาลปกครอง

(1) การดำเนินการเกี่ยวกับวินัยทหาร

(2) การดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

(3) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากรศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลล้มละลาย หรือศาลชำนาญพิเศษอื่น”

เห็นควรเพิ่มบทบัญญัติ มาตรา 9/1

“ในคดีพิพาทเกี่ยวกับการลงโทษทางวินัยของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามมาตรา 9 (1) รวมทั้งข้าราชการตำรวจ ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งทางวินัยทั้งในด้านรูปแบบ ขั้นตอน และเหตุผลภายในของคำสั่ง โดยให้ศาลมีอำนาจตรวจสอบว่าการประเมินข้อเท็จจริงของหน่วยงานทางปกครองได้กระทำโดยสุจริต สอดคล้องกับพยานหลักฐานอย่างสมเหตุสมผล และเป็นไปตามหลักสัดส่วน แต่อย่างไรก็ดี ศาลจะไม่ก้าวล่วงเข้าไปวินิจฉัยข้อเท็จจริงเชิงพฤติการณ์แทนหน่วยงานทางปกครอง เว้นแต่ปรากฏว่า การประเมินข้อเท็จจริงหรือการใช้ดุลพินิจนั้นเป็นไปโดยขัดต่อพยานหลักฐานอย่างร้ายแรง หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบอย่างชัดแจ้ง”

2. ปัญหาความเหมาะสมของบทลงโทษทางวินัย “โทษกักขัง” ข้าราชการตำรวจ

เดิม มาตรา 115 บัญญัติว่า “โทษทางวินัยมี 7 สถาน ดังต่อไปนี้

(1) ภาคทัณฑ์

(2) ทัณฑกรรม

(3) กักขัง

- (4) กักขัง
- (5) ตัดเงินเดือน
- (6) ปลดออก
- (7) ไล่ออก

การลงโทษภาคทัณฑ์ ได้แก่ การลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดอันควรต้องรับโทษสถานหนึ่งสถานใด แต่มีเหตุอันควรปรานี จึงเพียงแต่แสดงความผิดผู้นั้นให้ปรากฏไว้

การลงโทษทัณฑ์กรรม ได้แก่ การให้ทำงานโยธา การให้อยู่เวรยามนอกจากหน้าที่ประจำหรือ การให้ทำงานสาธารณประโยชน์ซึ่งต้องไม่เกินหกชั่วโมงต่อหนึ่งวัน

การลงโทษกักขัง ได้แก่ การกักตัวไว้ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่สมควรตามที่กำหนด

การลงโทษกักขัง ได้แก่ การขังในที่จัดไว้เพื่อควบคุมแต่เฉพาะคนเดียวหรือหลายคนรวมกัน ตามที่จะได้มีคำสั่ง

การลงโทษกักขังหรือกักขังจะใช้งานโยธาหรืองานอื่นของทางราชการด้วยก็ได้ แต่ต้องไม่เกินหกชั่วโมงต่อหนึ่งวัน”

เห็นควร ยกเลิกบทลงโทษทางวินัย มาตรา 115 (4) “กักขัง”

เนื่องจากโทษกักขังเป็นบทลงโทษที่มีลักษณะจำกัดเสรีภาพร่างกายอย่างรุนแรง ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน หลักนิติรัฐ และหลักความได้สัดส่วนของโทษ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพขององค์กรตำรวจโดยรวม การยกเลิกโทษกักขังจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับ แนวโน้มสากล รวมทั้งทำให้ระบบวินัยตำรวจมีความเป็นธรรม โปร่งใส และเคารพสิทธิของบุคคลมากขึ้น

3. ปัญหาเกี่ยวกับความล่าช้าในการดำเนินการส่งสำนวนของผู้บังคับบัญชา

เดิม มาตรา 120 บัญญัติว่า “หลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาเกี่ยวกับการสืบสวน การสอบสวน และการดำเนินการตามมาตรา 117 มาตรา 119 มาตรา 126 วรรคหนึ่ง และมาตรา 127 วรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎ ก.ตร. ในการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจตามมาตรา 118 มาตรา 124 หรือมาตรา 125 ให้พิจารณาสั่งการให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้รับสำนวนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ให้ขออนุมัติต่อผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปตามมาตรา 105 เพื่อขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสองครั้ง โดยแต่ละครั้งจะต้องไม่เกินสามสิบวัน ในการนี้ หากยังพิจารณาไม่แล้วเสร็จ ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปนั้นพิจารณาสั่งการแทนภายในสามสิบวันนับแต่วันครบกำหนดเวลาดังกล่าว พร้อมทั้งให้ส่งลงโทษทางวินัยแก่ผู้บังคับบัญชาผู้นั้น โดยไม่ต้องดำเนินการสืบสวนหรือสอบสวน

ในกรณีที่เป็นความผิดที่ปรากฏชัดแจ้งตามที่กำหนดในกฎ ก.ตร. จะดำเนินการทางวินัยโดยไม่ต้องสอบสวนก็ได้

ในระหว่างการสอบสวน จะนำเหตุแห่งการถูกสอบสวนมาเป็นข้ออ้างในการดำเนินการใดให้กระทบต่อสิทธิของผู้ถูกสอบสวนไม่ได้ เว้นแต่ผู้บังคับบัญชาจะสั่งพักราชการหรือสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อนตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสอบสวน”

เห็นควรแก้ไขมาตรา มาตรา 120 วรรคแรก เป็น

“หลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาเกี่ยวกับการสืบสวน การสอบสวน และการดำเนินการตาม มาตรา 117 มาตรา 119 มาตรา 126 วรรคหนึ่ง และมาตรา 127 วรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎ ก.ตร. ในการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจตามมาตรา 118 มาตรา 124 หรือมาตรา 125 ให้พิจารณา สั่งการให้แล้วเสร็จภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันได้รับสำนวนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ให้ขออนุมัติต่อผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปตามมาตรา 105 และต้องระบุเหตุผลเป็นลายลักษณ์อักษรถึงเหตุจำเป็น เพื่อขยายระยะเวลาได้ไม่เกินสามสิบวัน ในกรณี หากยังพิจารณาไม่แล้วเสร็จ ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปนั้นพิจารณาสั่งการแทนภายในสิบห้าวันนับแต่วันครบกำหนดเวลาดังกล่าว พร้อม ทั้งให้ส่งลงโทษทางวินัยแก่ผู้บังคับบัญชาผู้นั้น โดยไม่ต้องดำเนินการสืบสวนหรือสอบสวน”

ทั้งนี้ การแก้ไขบทบัญญัติมาตรา 120 ให้ลดระยะเวลาการพิจารณาสั่งการลงจากเดิม 60 วัน เหลือ 45 วัน พร้อมทั้งจำกัดสิทธิในการขยายเวลาได้เพียงหนึ่งครั้งและต้องระบุเหตุผลเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อไม่ให้เกิดความล่าช้าเชิงโครงสร้างของกระบวนการทางวินัยข้าราชการตำรวจที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น เวลานาน แม้บทบัญญัติดั้งเดิมมีเจตนารมณ์มุ่งแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่กำหนดกรอบเวลา 60 วันและ กลไกลงโทษผู้บังคับบัญชาที่เพิกเฉยต่อกำหนดเวลา แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การส่งสำนวนล่าช้า การ ขยายเวลาที่ไม่จำเป็น หรือการปล่อยให้สำนวนค้างสะสมเป็นเวลานานยังคงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย สาเหตุ ส่วนหนึ่งเกิดจากกรอบเวลาที่กว้างเกินสมควร

การขยายเวลาได้ถึงสองครั้ง และการไม่ต้องอธิบายเหตุผลในการขอขยายเวลาอย่างเป็นทางการ ทำให้กลไกที่ออกแบบมาเพื่อเร่งรัดกลับไม่สามารถสร้างแรงจูงใจเชิงระบบให้เกิดความรับผิดชอบ อย่างแท้จริง

4. ปัญหาการดำเนินคดีอาญาแก่ข้าราชการตำรวจ ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย

เดิม มาตรา 122 บัญญัติว่า “ในการดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจ หากปรากฏ ข้อเท็จจริงว่าคดีมีมูลเหตุแห่งความผิดทางอาญาและได้มีการดำเนินคดีอาญาด้วย ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอ การดำเนินการทางวินัย แม้ว่าจะเป็นการดำเนินคดีอาญาในเรื่องเดียวกันหรือเกี่ยวเนื่องกันก็ตาม

ในกรณีที่ได้มีการดำเนินการลงโทษทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจไปแล้ว และต่อมาศาลได้มีคำ พิพากษาถึงที่สุดแตกต่างไปจากผลการดำเนินการทางวินัย หากผลของคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิด และการลงโทษทางวินัยที่ได้ดำเนินการไปแล้วมากกว่าผลของคำพิพากษา ให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาทบทวน การลงโทษทางวินัยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับผลของคำพิพากษาดังกล่าว โดยให้นำคำพิพากษานั้นมา พิจารณาเพื่อสั่งลงโทษ แต่หากเป็นกรณีที่ได้มีการลงโทษทางวินัยโดยสั่งปลดออกหรือไล่ออก แล้วศาลได้มี

คำพิพากษาถึงที่สุดว่าการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดอาญาหรือจำเลยมิได้กระทำความผิด ให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาทบทวนการดำเนินการทางวินัยที่ได้ดำเนินการไปแล้วใหม่ โดยนำคำพิพากษาดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย หากผลการพิจารณาสอดคล้องกับผลของคำพิพากษา ก็ให้แก้ไขคำสั่งให้ถูกต้อง และมีคำสั่งให้รับข้าราชการตำรวจผู้นั้นกลับเข้ารับราชการ แต่ถ้าผู้นั้นพ้นจากราชการไปก่อนแล้ว ก็ให้เยียวยาขาดเขตตามความเป็นธรรมแก่กรณี”

เห็นควรแก้ไข มาตรา 122 วรรคแรก เป็น

“ในการดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจ หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าคดีมีมูลเหตุแห่งความผิดทางอาญาและได้มีการดำเนินคดีอาญาด้วย ไม่เป็นเหตุให้ต้องชะลอการดำเนินการทางวินัย แม้ว่าจะเป็นการดำเนินคดีอาญาในเรื่องเดียวกันหรือเกี่ยวเนื่องกันก็ตาม”

ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการทั้งสองมีลักษณะและวัตถุประสงค์แตกต่างกัน โดยการชะลอคดีวินัยจนกว่าคดีอาญาจะสิ้นสุดย่อมเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และขัดต่อหลักการแยกขอบเขตความรับผิดชอบออกจากความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งเป็นหลักที่ได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักร

เอกสารอ้างอิง

กองวินัย สำนักงาน ก.ตร. แนวทางปฏิบัติการแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2566.

ทิพย์ฉมพร เกษโกมล. “การตรวจสอบและควบคุมมาตรฐานทางจริยธรรมของตำรวจไทย.” คุญฉินพนธ์

ปรัชญาคุญฉินพนธ์. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565.

ชนพล ปัญญาสาร. “การเยียวยาความเสียหายแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐจากการลงโทษทางวินัยร้ายแรงโดยไม่ชอบ

ด้วยกฎหมาย: ศึกษากรณีสำนักงานตำรวจแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะ

นิติศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560.

บุญส่ง พงศ์เกษม. “การอุทธรณ์คำสั่งทางวินัยของข้าราชการตำรวจภายใต้พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ

พ.ศ. 2565.” วารสารนิติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 9. 2 (พฤษภาคม-

สิงหาคม 2566): 55-78.

ประวีณ ณ นคร. วินัย : หลักและวิธีการรักษาวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานวินัย สำนักงาน ก.พ.,

2558.

ประสงค์ พูนธเนศ. กฎหมายบริหารบุคคลและวินัยข้าราชการ. กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2565.

พัฒน์พงศ์ อมรวัฒน์. หลักกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการทางวินัย. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2559.

ภavana มาลากุล. “แนวทางการเสริมสร้างวินัยของนักเรียนนายสิบตำรวจ ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 5.”

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 6. 2 (มิถุนายน-ธันวาคม 2560): 86.

ศิลปชัย บังศรี. “ความเป็นกลางในการดำเนินการทางวินัยข้าราชการตำรวจ.” การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา

นิติศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ. **คู่มือการดำเนินการทางวินัยและการสอบสวนทางวินัยของ**

ข้าราชการตำรวจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.), 2567.

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. **คู่มือการดำเนินการทางวินัยและการสอบสวนทางวินัยของข้าราชการตำรวจ.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.), 2567.

อุเทน นุ้ยพิน. “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับระยะเวลาในการออกคำสั่งทางปกครอง: กรณีศึกษาการดำเนินการ

ทางวินัยข้าราชการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2547.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร

มหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2564.